

УДК 378.4

**ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073
«МЕНЕДЖМЕНТ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Романовська О.О.

Українська інженерно-педагогічна академія, м.Харків

Стаття присвячена розгляду проблеми формування лідерських якостей у майбутніх фахівців економічного профілю - менеджерів. В статті доводиться, що лідерські якості дуже важлива складова підготовки майбутнього менеджера. За допомогою експериментального дослідження на прикладі конкретного закладу вищої освіти доведено, що наявний рівень майбутніх менеджерів недостатньо високий. Запропоновано створити «Школу лідера» на базі студентського самоврядування, яка спрямована на те, щоб розвинути лідерські якості майбутніх фахівців. Дана програма надасть можливість збільшити шанси кожного учасника стати справжнім лідером у вибраній ним сфері діяльності і життя.

Ключові слова: менеджер, лідер, лідерські якості, студентське самоврядування, школа лідера.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ ПО
СПЕЦИАЛЬНОСТИ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ» В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ**

Романовская Е.А.

Украинская инженерно-педагогическая академия, г.Харьков

Статья посвящена рассмотрению проблемы формирования лидерских качеств у будущих специалистов экономического профиля - менеджеров. В статье доказывается, что лидерские качества очень важная составляющая подготовки будущего менеджера. С помощью экспериментального исследования на примере конкретного высшего учебного заведения доказано, что имеющийся уровень

будущих менеджеров недостаточно высок. Предложено создать «Школу лидера» на базе студенческого самоуправления, которая направлена на то, чтобы развить лидерские качества будущих специалистов. Данная программа позволит увеличить шансы каждого участника стать настоящим лидером в выбранной им сфере деятельности и жизни.

Ключевые слова: менеджер, лидер, лидерские качества, студенческое самоуправление, школа лидера.

**FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES FOR FUTURE SPECIALISTS
IN THE ECONOMIC PROFILE BY SPECIALTY 073 "MANAGEMENT" IN
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

Romanovska O.O.

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv

The article is devoted to the consideration of such an actual problem as the formation of leadership qualities in future specialists of the economic profile - managers.

The urgency of this problem in the work proves that domestic institutions of higher education should provide their graduates with such a level of training, which at the same time would allow them to continue education in any country of the European Union and would contribute to increasing competitiveness in the European labor market. In addition, it is noted that future heads of various institutions and organizations need not only broad general education but also developed leadership skills. The above is also reflected in public educational documents.

Based on the analysis of scientific literature in the work noted that in order to get a manager who is able to act and respond to internal and external impulses that arise in the field of its activities, people need to form and develop, and not only technically prepare them. But only some of the higher education institutions create the conditions for the personal expression of future managers, the identification and de-

velopment of the qualities that are necessary for the proper and effective management of any organization.

The paper also states that the manager of the future is one who freely makes decisions and takes responsibility, shows leadership qualities, including a natural talent to motivate and convince his environment, and has the ability to prevent conflicts.

The purpose of the article is to determine the level of leadership qualities of future managers as an example of a specific institution of higher education and to propose measures that promote the development and formation of leadership skills among students.

An experimental study on leadership skills in UIPA student managers has revealed that the number of leaders is not large.

According to the results, it was proposed to create a "School of Leader" with student self-government.

Implementation of the "School of Leader" program involves classes in active form, aimed at increasing the potential and independence, development of communicative abilities and personal development of each participant. Increasing the chances of everyone becoming a true leader in his chosen field of activity and life, his ability to lead a team, and a sense of social responsibility - and should be the result of this program.

Key words: manager, leader, leadership qualities, student self-government, leader school.

Актуальність дослідження. Сьогодні перед вищою економічною освітою України стоїть завдання формування професіоналів, готових до майбутньої діяльності та всебічного саморозвитку. Вітчизняні заклади вищої освіти мають забезпечити своїм випускникам такий рівень підготовки, який водночас дозволить би їм продовжувати освіту в будь-якій країні Євросоюзу та сприяв би підвищенню конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Майбутні економісти, особливо фахівці за спеціальністю 073 «Менеджмент», як майбутні

керівники різних установ та організацій, потребують не тільки широкої загальної освіти, а й розвинених лідерських якостей, оскільки ця професія пов'язана з роботою у команді, прийняттям рішень на основі аналізу ситуації, умінням нести відповідальність за наслідки рішень, ефективною організацією роботи не лише однієї особи, а й усього колективу. Зазначене знаходить відображення в державних документах, зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті та в інших законодавчих документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на увагу як зарубіжних так і вітчизняних вчених до проблеми лідерства (Б. Басс, Г. Лебон, Д.Максвел, А. Менегетті, Г.Тард, Ф. Фідлер, З. Холландер, Н.П. Бабкова-Пилипенко, І.П.Волков, Н.В.Мараховська, О.Г. Романовський, Л.І. Скібіцька та ін.), проблема формування лідерських якостей у майбутніх менеджерів під час навчання у закладах вищої освіти ще недостатньо досліджена.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). На сьогоднішній день в Україні найбільш популярною і затребуваною економічна освіта, в тому числі менеджмент. І це не дивно, оскільки фахівці, що володіють знаннями в економіці та управлінні, необхідні у всіх галузях бізнесу і державних структурах. Менеджмент - це процес, що включає планування, організацію, мотивацію, координацію та контроль. А менеджер - це людина, яка професійно займається управлінською діяльністю. І чим він управляє, залежить від сфери діяльності.

Сучасний менеджер – це висококваліфікований керівник підприємства (установи, організації) або його структурного підрозділу, логіка мислення якого дає змогу виконувати такі головні завдання: надзвичайно добре орієнтуватися у ринкових відносинах та ринковій ситуації; вчасно реагувати на зміни кон'юнктури ринку; фахово здійснювати підбір персоналу та його мотивацію; вміло задовольняти актуальний попит і правильно формувати пропозиції; приймати самостійні управлінські рішення з питань організації (перебудови) діяльності

суб'єктів господарювання з урахуванням вимог сьогодення, практичних передумов, засобів контролю за їх виконанням [8].

Для здійснення ефективного менеджменту, важливими якостями, якими обов'язково повинен володіти керівник, без сумніву вважаються лідерські якості. Вони концентрують в собі і той фактор, який може зробити організацію прибутковою та конкурентоспроможною в ринковому середовищі.

Проблема формування лідерських якостей у менеджерів потребує уважного розгляду та вивчення. Адже сьогодні серед молодих фахівців не так легко знайти менеджера-лідера, який би брав на себе ініціативу та відповідальність саме за результат, та при цьому максимально викладався на роботі та мотивував своїх підлеглих.

Як зазначають багато науковців [2;5;7;8;10], щоб отримати менеджера, який здатний діяти і реагувати на внутрішні та зовнішні імпульси, що виникають у сфері його діяльності, потрібно людей формувати й розвивати, а не тільки технічно їх підготовлювати.

Менеджер майбутнього – це той, хто вільно приймає рішення та бере на себе відповідальність, проявляє якості лідера, включаючи природний таланти до мотивації та переконання свого оточення, має здібності до запобігання конфліктам.

Аналіз наукової літератури показав, що існує багато праць [1-10], які стосуються розгляду поняття лідер, лідерство, структура лідерських якостей майбутніх фахівців, але проблема формування лідерських якостей у майбутніх фахівців – менеджерів ще не досконало вивчена.

Зазначене дозволяє стверджувати, що існує суперечність між: потребою формування лідерських якостей майбутніх фахівців-менеджерів і недостатньою роботою вищих навчальних закладів у цьому напрямі.

Отже, **мета статті** – визначити рівень лідерських якостей у майбутніх фахівців-менеджерів на прикладі конкретного закладу вищої освіти та запропо-

нувати заходи, які сприяють розвитку та формуванню лідерських якостей у студентів.

Виклад основного матеріалу. Увага до феномена лідерства та лідерських якостей не випадкова й, більше того, сам він у певному сенсі виявляється інтегратором цілого ряду серйозних проблем сучасного менеджменту. Підготовка компетентних менеджерів необхідна зараз, бо в повній відповідності до законів ринку – попит породжує пропозицію. На сьогодні практично немає жодного закладу вищої освіти, який би не готував менеджерів. Та лише деякі з них створюють умови для особистого самовираження майбутніх менеджерів, виявлення та розвитку в них якостей, що необхідні для правильного та ефективного керування будь-якою організацією.

Актуальність даної проблеми підтверджується результатами проведеного дослідження. Метою дослідження було виявлення рівня сформованості та наявності лідерських якостей у майбутніх менеджерів за допомогою опитувальника «Чи здатен ти бути лідером» (розробники Н. П.Фетіскін, В. В.Козлов, Г.М.Мануйлов) та «Конструктивний малюнок людини з геометричних фігур» (методика Д. Я. Райгородського).

Дане дослідження було організовано на базі Української інженерно-педагогічної академії м. Харкова (УІПА). В даному дослідженні приймало участь 44 студенти, які навчаються на факультеті економічних, управлінських та освітніх технологій на 4 курсі у групах денної форми навчання: ДЕУ-М14-1, ДЕУ-М14-2 (073 «Менеджмент»).

У першому тесті-опитувальнику є 50 висловлювань на які треба дати без замислювань одну відповідь «Так» або «Ні». Результати опитування «Чи здатен ти бути лідером» представлені у таблиці 1.

Отже за результатами тестування ми переконалися в тому, що у 14 осіб (48,6%) слабо виражені якості лідера, 8 осіб (33,3%) – середній і лише 10 осіб

Таблиця 1

Результати опитування «Чи здатен ти бути лідером»

Учасники	Якості лідера виражені слабо	Якості лідера виражені середньо	Якості лідера виражені сильно	Людина як лідер здатен до диктатури
1 група (25)	48,59%	36,84%	21,05%	5,26%
2 група (19)	36,85%	31,42%	17,14%	2,85%
Загалом	34,4%	33,33%	28,57%	3,7%

(28,57%) –мають високий рівень лідерських здібностей.

Метою другого тесту є визначення індивідуальних типологічних характеристик людини на основі співвідношення геометричних фігур в малюнку, а також графічних особливостей його виконання. Результати опитування «Конструктивний малюнок людини з геометричних фігур» представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Учасники	Керівник	Відповідальний виконавець	Вчений	Інтуїтивний	Творча особистість
1 група (25)	2	7	1	11	4
2 група (19)	1	10	1	6	1
Загалом	3	17	2	17	5

Характеристика тесту зазначає що лідерські якості має лише 2 типи особистостей – «Керівник» (виражені лідерські якості) та тип «Відповідальний виконавець» (лідерські якості присутні, але їх необхідно розвивати).

Згідно до результатів даного тестування, студенти, які мають нахили до управлінської діяльності становить мала чисельність – 3 особи.

Невелику кількість серед студентів складає тип «вчений» - лише 2 особи. Наступний, теж рідкісний тип у досліджуваній групі – «творча особистість» - 5 осіб.

До типу «відповідальний виконавець» відноситься третина – 17 студентів. Їм властива висока відповідальність, вимогливість до себе та інших. Такі особистості мають лідерські задатки, але їх необхідно розвивати.

Властивим студентам виявився і «інтуїтивний» тип, як зазначається у характеристиці тесту – такі студенти не мають лідерських якостей.

Отримані результати дослідження дозволили дійти такого висновку, що процес фахової підготовки не спрямований на системне оволодіння лідерськими якостями, тому виникла потреба у розробці заходів, які сприяють формуванню лідерських якостей майбутніх фахівців.

Сучасна концепція освіти орієнтована таким чином, що будь-який менеджер спеціалізується з якого-небудь одного напрямку роботи – маркетингу, фінансів, ІТ-технологій та ін. Саме тому в будь-якій корпоративній структурі спеціалісти розставлені згідно до їх професійної спрямованості. Проте, починаючи працювати в більш вищому ранзі такий керівник стикається із складною дилемою.

З одного боку, знаходячись в статусі менеджера середньої ланки, він зобов'язаний керувати іншими людьми, а значить, планувати, контролювати, об'єднувати... Робити все це і багато чого іншого потрібно оперативно, доцільно і гнучко одночасно, до того ж відповідно до принципів і технологій менеджменту, характерних для даної організації. Крім того необхідно мотивувати підлеглих.

А з іншої сторони, часу для підвищення власної продуктивності у менеджера зазвичай немає – робочий процес не залишає шансу на самовдосконалення.

Часто критичні моменти в становленні успішного менеджера пов'язані з розвитком його лідерських якостей. Більш того, для менеджера будь-якого рівня важливо розуміти, в чому суть лідерства в процесі управління і які особливості лідерського впливу на інших.

Багато науковців, що займалися дослідженнями проблеми лідерства та лідерських якостей, зазначають, що умови формування та стимулювання лідерських рис характеру у майбутніх менеджерів повинні створюватися вже з молодого віку [2;5;7;8;10]. Вони також зазначають, що необхідно давати молоді можливість приймати на себе відповідальність, діяти творчо та незалежно, але в межах певних правил.

Формування лідерських якостей – це процес і результат розвитку внутрішньої структури, тобто психологічної організації особистості в єдності їх прояву з персональною організаторською та комунікативною готовністю до зовнішнього керівництва. Заклади вищої освіти повинні забезпечити якісну підготовку нової генерації фахівців-лідерів, які були б здатними на високому професійному рівні виконувати своє призначення, що дозволить майбутнім спеціалістам швидше набувати професійного досвіду та досягати життєвого успіху [7].

Отже, зазначене вище дозволяє виявити потребу у додаткових заняттях для покращення лідерських навичок у майбутніх менеджерів ще під час їхнього навчання у закладах вищої освіти. Для цього пропонується організувати «Школу Лідера» на базі студентського самоврядування УПА.

Створити «Школу Лідера» пропонується саме на базі студентського самоврядування закладу вищої освіти саме тому, що студентське самоврядування — це процес реальної участі осіб, які навчаються, в управлінні та керівництві діяльністю свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління закладом вищої освіти, провідний фактор активізації навчальної діяльності, виховання лідерських та організаторських якостей, соціальної активності, громадської відповідальності та свідомості, гармонійного розвитку майбутнього фахівця, основа розширення демократизму та підвищення ролі вищої школи як соціальної системи. Студентське самоврядування не лише репрезентує студентську громаду свого закладу вищої освіти, а й покликане ефективно діяти у багатовекторному форматі: від захисту прав студентів до раціональної організації їхнього дозвілля. Студентське самоврядування можна назвати однією з перших схо-

динок до громадянського суспільства, коли громада обирає своїх лідерів та вчиться контролювати їхні дії.

«Школа Лідера» - це програма інтерактивних занять, спрямована на те, щоб розвивати якості, навички і уміння лідера. Дана школа має сформувати світогляд, самостійність молодих людей, розвиток їх лідерських якостей. Активна форма занять має сприяти розвитку особистості, формуванню навиків цивілізованого спілкування, лідерства і партнерства, а також активного і відповідального підходу до життя. Кінцевим результатом має бути підготовка соціально-позитивного лідера. Програма запропонованих заходів представлена в таблиці 3.

Завдання програми: допомогти учасникам освоїти навички соціальної активності, ініціативності, цілеспрямованості, відповідальності за себе і довколишніх; сприяти формуванню навичків комунікативної взаємодії в соціумі.

Результатом участі в даній програмі має стати збільшення шансів кожного стати лідером у вибраній ним сфері діяльності і життя, уміння організувати і керувати колективом, відчуття соціальної відповідальності, ефективна громадська діяльність.

Реалізація програми «Школи Лідера» передбачає такі заняття, які складаються з таких елементів :

- теорія – повідомлення основних теоретичних даних , учасники засвоюють термінологію та головні поняття ;
- *практика* – використання особистісного досвіду і накопичування нового ;
- *оцінка* – вироблення особистісної позиції стосовно проблеми яка розглядається у програмі ;
- *дія* – полягає в розвиненні здатності та прагнення діяти , залученні до організації культурно-масових та інших заходах.

Під час реалізації програми будуть використані наступні принципи: гуманність і демократичність; науковість і системність; активність; особистісно - орієнтований підхід; підтримка зв'язку з життям .

Таблиця 3

Програма заходів «Школа лідерів»

№ п/п	Тема	Мета	Вид роботи	Кількість годин
1	Мотивація: «Пізнаю себе та інших»	Сформувати в учасників школи прагнення досягати своєї мети та уміння концентруватися на справі	Міні-лекція , вправи, гра	2
2	«Мрія, дія – результат»	Розкриття сутності цілей життя, досягнення поставленої мети завдяки плідній праці.	Бесіда-презентація, вправи , гра	4
3	«Досягнення мети»	Розповідь про способи реалізації поставлених цілей	Бесіди-обговорення, вправи, ігри	2
4	Ораторське мистецтво: «Публічний виступ»	Спрямувати здатність в учасників тренінгу вільно, коректно висловлювати власні думки та вміти донести їх до інших людей	Бесіда-презентація, вправи гра	2
5	Тайм-менеджмент: «Встигнути ВСЕ»	Формування у студентів поняття про тайм-менеджмент, правильний розподіл власного часу, як найціннішого ресурсу життя	Міні-лекція, вправи	2
6	Громадська діяльність: «Нові проекти та ідеї»	Обговорення та обмін думками щодо реалізації проектів молодих лідерів	Бесіди-обговорення	2
7	Обговорення та підведення підсумків з проведених занять	Підвести підсумки проведеної школи, обговорення сучасних проблем та їх	Бесіди, обговорення, дискусія	2

		вирішення		
--	--	-----------	--	--

Запропоновані заходи проводитимуть запрошені молоді лідери, які на своєму життєвому шляху мають конкретні досягнення і реалізовані цілі. Наприклад, це можуть бути президент Харківського клубу підприємців -Донченко Ніка, організатор школи Лідерства «МОСТ V» у Харкові - Олег Орехов, депутат Харківської міської ради – Чічіна Ольга, заступник Міського Голови з питань молоді і спорту - Лобойченко Костянтин, голова Студентського Самоврядування УПА, видатні випускники даного закладу освіти та інші видатні особистості.

Реалізація програми «Школи Лідера» передбачає тренінгові заняття, міні-лекції, вправи, бесіди та ін, які спрямовані на підвищення потенціалу та самостійності, розвиток комунікабельних здібностей та особистісний розвиток кожного учасника. Збільшення шансів кожного стати справжнім лідером у вибраній ним сфері діяльності і життя, уміння керувати колективом, відчуття соціальної відповідальності – і має стати результатом даної програми.

Висновки. Саме лідерські якості допомагають успішному менеджеру знайти підхід до кожної людини, сконцентрувати увагу на певному завданні, знайти вихід із скрутної ситуації. Отже, розвиток та формування лідерських якостей є однією із складових у підготовці майбутнього фахівця. Для виявлення, формування та розвитку лідерських якостей значні можливості мають органи студентського самоврядування, які можуть забезпечити та сприяти розвитку особистісних, професійних, ділових якостей майбутніх спеціалістів.

Становлення успішного менеджера пов'язане з розвитком його лідерських якостей, їх формування – довготривалий та неперервний процес, тому вирішення проблеми щодо формування лідерських якостей у майбутніх фахівців не обмежується рамками даного дослідження і потребує подальшого дослідження. Подальшу перспективу дослідження може становити перевірка ефективності

розвитку лідерських якостей майбутніх фахівців, які пройшли програму «Школи Лідера» на базі студентського самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендер П.У., Хеллман Е. Лідерство изнутри / Перевод с англ. - М.: Попурри, 2005. - 303 с.
2. Водолазська Т. Лідерами народжуються; Ефективними – стають / Т. В. Водолазська // Освіта Полтавщини. – 2009. – № 19. – С. 47– 49.
3. Гріфін Р., Яцура В. Основи менеджменту: Підручник / Наук. ред. В.Яцупа, Д.Олесневич. - Львів: БаК, 2001. - 624 с.
4. Громовий В. Інструмент лідерства / В. Громовий // Завуч. – 2007. – № 11. – С. 3–5.
5. Кравченко В.О. Основи менеджменту: Навчальний посібник. – Одеса: Атлант, 2012 р. – 211 с.
6. Максвелл Дж. Основы взаимоотношений: об этом должен знать каждый лидер : [Текст] / Дж. Максвелл. – К.: Брайт Букс, 2007. – 128 с
7. Романовський О.Г., Петрова А.В. Формування і розвиток лідерських якостей у студентів психологів під час навчання /Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. - Вип. 45 (49) – 2016. - с.185-196.
8. Скібіцька Л.І. Лідерство та стиль роботи менеджера /Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 192 с.
9. Тітова Г.В. Феномен лідерства і лідерські якості в навчальному колективі / Тітова Г.В. // Наука і освіта. – № 1-2. – 2008. – С. 105–107.
10. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: Підручник. - К.: Академвидав, 2003. – 608 с.